

Nerzuk Ćurak*

Pledoaje za javno djelovanje: Politologija i politička filozofija pravnih preporuka

Na Konferenciji održanoj u hotelu Sarajevo 15. maja 2013. godine, a u povodu javnog predstavljanja preporuka ekspertnog tima za reformu Ustava FBiH, učesnici te važne debate civilnog društva iznijeli su zanimljive prijedloge, konkretna očitovanja na preporuke ekspertne grupe, bilo je korisnih sugestija, dilema koje su ostale nerazriješene, ali ono što se može generalizirati kao opći ton skupa, bila je vrlo jasna fokusiranost na same preporuke. I intencija Konferencije bila je vrlo pragmatična: radom u nekoliko tematskih grupa, plus centralna panel diskusija, odrediti se prema preporukama kao ozbiljnom intelektualnom i stručnopravnom poduhvatu skupine vrijednih i kompetentnih ljudi koji nisu lišeni empatijskog obrasca, a koji u ovako složenoj zemlji nije ništa manje važan od jurisprudencije.

Sa stanovišta moralne neutralnosti ili pak čiste znanosti koja sama sobom proizvodi neku višu svrhu, pristup koji u proizvodnji najvišeg pravnog akta više računa na povijesnokonfliktni logos bosanskohercegovačke konsocijacijske egzistencije nego na *ukupnost diskursa o pravu*, može se izložiti naglašenoj kritičkoj osudi, ali takva kritika, zanemarujući snagu etnonacionalističkog političkog Levijatana, *de facto*, priziva *status quo* jer zaboravlja da ono što je stvoreno u umu nikada se ne može ostvariti kao čista umnost. Da može, vratimo se Šekspiru, *onda bi straćare bile dvorci a prosjaci bi bili kraljevi*.

S druge strane, apsolutno robovanje tzv. realnosti koja nas priječi da mislimo pravnu stečevinu izvan ambijentalnosti proizvedene nasiljem, ukida budućnost kao mogućnost drugačiju od organizirane anarhije koju živimo unutar dejtonskog surogata države.

Iako je 188 preporuka za promjenu jednog entitetskog ustava u Bosni i Hercegovini generirana iz zatečenog stanja, koje jeste rezultat nasilja, preporuke impliciraju mogućnost da se neteritorijalnim normativnim djelovanjem izvrši pionirska relativizacija rezultata nasilja kroz nedvosmisleni etički imperativ kojim se rukovodila ekspertna grupa: *oni hoće i žele uspostavu pravne zajednice*¹ unutar političkog poretka čiji je institucionalni dizajn parainstitucionalan o čemu dovoljno svjedoči način funkcioniranja vlasti u FBiH.

* Autor je profesor na Fakultetu političkih nauka Univerziteta u Sarajevu.

¹ Da bi postojao prepolitički konsenzus kao osnova izgradnje političke zajednice, treba „*htjeti ustanoviti pravnu zajednicu*“, bez obzira kako tu zajednicu „*pojedinačno – etnički, moralno, dijabolički, ustavnopatriotski, univerzalistički, partikularistički, egoistički, altruistički – doživljavamo*“. Tog htijenja kao političkog naloga objektivno nije bilo sve dok američka inicijativa za ustavne promjene kao vlasništvo civilnog društva nije uspjela

U našem prekrasnom entitetu, svaki zakon, pa i najviši, podređen je političkoj moći i nema snage da se prostre Federacijom kao apstraktno, bezlično načelo, kao Zakon. Budući da živimo u prostoru bezakonja možemo pristati ili na daljnje ozakonjenje bezakonja ili proizvodnju zakonske norme koja je daleko od idealnotipske ali je, barem u pokušaju, pravednija, socijalnija i jeftinija.

Autoritet Vlade SAD-a, koji u organizacionom smislu stoji iza ovog ekspertskeg poduhvata, omogućio je veću prohodnost same ideje i njenog pravnonormativnog sadržaja, što je, imajući u vidu strukturu države, važna pozitivna činjenica. Upravo je ta nenametljiva podrška američke ambasade u Sarajevu učinila od *Preporuka za promjenu Ustava Federacije Bosne i Hercegovine* vidljiv dokument koji pored stručnopravne ima i političku težinu.

Ona je došla do izražaja i kroz promptno stavljanje ovog dokumenta na dnevni red jedne naročite junske sjednice federalnog parlamenta² što je poduhvat vrijedan iskrenog čestitanja: dok državni parlament izbacuje Centar civilnih inicijativa, jer ne haje za glas civilnog društva, niži nivo zakonodavne vlasti stavlja na svoj dnevni red jednu razložnu i iznimno važnu građansku inicijativu. To je povijesni momentum jer je na taj način, kroz niže stubove dejtonske ustavne magle, započela promjena dejtonskog ustava, kojega je pogrešno zvati Ustav, jer se u biti radi o Aneksu. A kada bi Aneks za sva vremena određivao pravno-političku bit neke zajednice, onda bi Sarajevo kao glavni grad Bosne i Hercegovine bio fundamentalno određen jednim svojim dijelom, dijelom grada koji se zove Aneks.

Budući da to nije tako, da ne može biti tako, interpolacija jedne civilne inicijative u parlamentarnu agoru, s punim pravom, može označiti početak izmjene Aneksa mirovnog ugovora kojega po navici zovemo Ustav. Ovo je kritični moment: da li će i sama grupa eksperata sada biti pasivizirana ili samopasivizirana pa će čekati šta će uraditi federalni parlament ili će snažno istrajavati na svome prisustvu u entitetskom parlamentu? Smatram iznimno značajnim uspostavu jednog kontinuiranog linka između stručne skupine koju podržava američka vlada i odlučivačkih struktura federalnog parlamenta kako, pod pritiskom predizborne groznice koja nas čeka već za koji mjesec, ova Inicijativa se ne rasprši, atomizira, denuncira i adaktira.

U tom kontekstu, širenje polja političke legitimnosti ove stručne i multietničke Inicijative bilo bi poželjno a to, prije svega, znači da se civilna platforma koja stoji iza 188 preporuka za promjenu Ustava FBiH dodatno osnaži komprehenzivnim glasom civilnog društva koje će insistirati da debata o promjeni Ustava FBiH postane stalno pitanje i ovog i budućeg saziva federalnog parlamenta. U biti, radi se o tome da, sada, kada su Preporuke ušle u Parlament FBiH, one ne smiju postati i ostati povlaštena stečevina parlamentaraca, već najzad pronađeni način da akteri civilnog društva uđu u zonu donošenja odluka³. U kom će smjeru krenuti debata koja uključuje i

prodrijeti u Parlament FBiH. Vidjeti u: H. Brunkhorst, *Solidarnost. Od građanskog prijateljstva do globalne pravne zajednice*, Beograd/Zagreb, 2004.

² Sjednica Predstavničkog doma Parlamenta FBiH održana je 24. juna u Domu mladih sa jedinom tačkom dnevnog reda: Rasprava o inicijativi za promjenu Ustava FBiH, a na osnovu preporuka ekspertske grupe koju je formirala američka ambasada u Bosni i Hercegovini. Naročitost ove sjednice iskazana je ne samo kroz mjesto održavanja nego i kroz broj i strukturu učesnika rasprave koja je uključila ne samo federalne zastupnike, nego i članove ekspertske grupe, ali i predstavnike nižih nivoa vlasti iz FBiH.

³ Tek ta simbioza vodi nas ka stvaranju realiziranog političkog polja kao „pluralizovanog polja proceduralnog konsenzusa, koje regulira borbu oko političke moći i djelo je političke kompeticije ključnih političkih aktera (partija)“, ali i aktera civilnog društva kao razvojnog demokratskog agensa nedovršenih država poput Bosne i

političke i nepolitičke aktere ne možemo znati ali ono što sigurno znamo – jeste neosporni fakat da sada postoje Preporuke, da one nisu jednostrane, da nisu volja samo neke određene političke opcije, te su kao takve, razumna platforma za rekonstrukciju federalne ustavne arhitekture i početak dekonstrukcije dejtonskog pravnog objekta.

Kao što možete primijetiti, u ovoj analizi primarno me zanima velika slika, jer je opće političko (dejtonski mirovni ugovor) proizvelo pojedinačne, entitetske, a zatim i niže nivoe neuspješnosti. Odlučio sam se za taj pristup, jer induktivni metod smo već apsolvirali, kako kroz sami rad skupine eksperata, tako i kroz debate koje smo imali na sarajevskoj konferenciji 15. maja 2013, ali i danas na ovom renomiranom skupu kojega je organizirao Centar za javno pravo.

Deduktivni metod nam je potreban kako bi osigurali uspjeh ove Inicijative i dugotrajnost ustavnih promjena. Šta u ovom kontekstu predstavlja deduktivni metod?

Deduktivni metod u ovom kontekstu predstavlja jednu vrstu naročitog pokušaja da se reforma federalnog ustava ne tretira kao stvar za sebe, izmještena izvan političkog i geopolitičkog konteksta dejtonskog mirovnog ugovora i njegovog aneksa kojega zovemo Ustav. To znači da jedno od primarnih prethodnih određenja ovih, generalno gledano, dobrih preporuka, treba sadržavati eksplicitan stav temeljen na uvjerenju da je reforma Federacije početak ustavnih promjena u Bosni i Hercegovini koji je nužno završiti reformom oba entitetska ustava kao i reformom Aneksa 4 koji zovemo Ustav. Važnost takve eksplikacije proizilazi iz uvjerenja da će secesionistička politika (koja je, na našu žalost, uspješnija od zajedničke politike) koristiti svaku mogućnost kako bi kroz odvojenu ustavnu reformu Federacije priskrbila na međunarodnom planu dodatni legitimitet drugom entitetu kao odvojenoj stvarnosti od Bosne i Hercegovine. Nemojte sumnjati da taj proces već nije započeo! No, to nikako ne može biti i ne smije biti prepreka za reformu Federacije koja vodi i reformi Republike Srpske i Bosne i Hercegovine. Bitan je proces a ne rezultat, jer već sam proces jeste rezultat pod uvjetom da je na početku procesa opći okvir osiguran potpunim stubovima koji priječe moguće rušenje u ambis.

U kontekstu općeg okvira dilema koja se snažno razvija u mome čistom umu, izazivajući razum, inficiran diktatom aktualnog – počiva na sumnji u ispravnost imena našeg veoma kompliciranog entiteta. Kolokvijalno, u javnom govoru pa i pravnonormiranom saobraćaju, od Vašingtonskog sporazuma do danas, mi *Ovo Nešto* zovemo Federacija Bosne i Hercegovine, što implicira, u semantičkom smislu, da se Federacija sastoji od dvije pokrajine – Bosne i Hercegovine. (U nekoj budućnosti, koja se, apsolutno sam uvjeren u to, neće dogoditi, ne bih, strogo uzevši, imao ništa protiv da BiH bude organizirana kao zajednica dva pokrajinska identiteta koja nisu reducirana samo na etnicitet. Zamislite neku novu Bosnu i Hercegovinu koja uključuje pokrajinu Bosnu od Zvornika do Banjaluke, od Brčkog do Sarajeva i pokrajinu Hercegovinu od Mostara do Trebinja, od Ljubinja do Čitluka. I zamislite Parlament BiH koji pored Predstavničkog doma ima i Senat – Dom pokrajina).

Istovremeno, taj naziv, u discipliniranom značenjskom tumačenju, u svoj sadržaj uključuje značajne dijelove entiteta Republika Srpska. To što smo u javnoj komunikaciji sadržaju pojma pretpostavili ono što mi mislimo da pojam jeste i što znamo da praktično jeste, ne apstrahira dilemu koju proizvodi samo ime. Jer, kao što znamo, nije za odbaciti sentenca *nomen est omen*.

Hercegovine. Detaljnije o konsenzualnom političkom polju u M. Podunavac, *Poredak, konstitucionalizam, demokratija*, Beograd 2006.

Ekspertna grupa, vjerovatno i zbog ovakvih ili sličnih razloga ponudila je promjenu imena dodajući *mjesno* «u» pa je entitet lociran kao Federacija u Bosni i Hercegovini.

Iako je ta ispravka od krucijalne važnosti jer sada sadržaj pojma odgovara pojmu sadržaja, na neki neuhvatljiv način ona može upućivati na betoniranje entitetske podjele zemlje, na kraj ustavnih reformi sa reformom Federacije, ili tek na ustavnu transformaciju koja uključuje promjenu federalnog ustava i Aneksa 4 kojega zovemo Ustav Bosne i Hercegovine, bez suštinskih promjena ustava drugog entiteta. To bi bila nedopustiva ljudska i pravopolitička predaja. Zato je um napao razum idejom da bi ime Federacija Bosna i Hercegovina bila bolja pravna anticipacija jer je, sviđalo se to nama ili ne, federalizacija ali nikako samo etnička, a na osnovu prospekcijskih uvida, najizvjesnija tendencija koja dolazi iz budućnosti i čuva zemlju na okupu.

Federacija Bosna i Hercegovina je konkretna apstrakcija, za razliku od Federacija u Bosni i Hercegovini, koja je konkretna teritorija, pored koje postoji još jedan *de facto* neovisan entitetski teritorij.

Stoga mi se čini smislenim, uz snažno insistiranje svih koji mogu tome doprinijeti, da se proces ustavnog redizajna Federacije označi kao permanentna aktivnost koja vodi ka konsenzusu⁴ svih relevantnih političkih i nepolitičkih aktera i kao takva proizvodi stanje pozitivne napetosti iz kojeg se generira zahtjev za stalnošću ustavnih promjena u Bosni i Hercegovini.

U datoj političkoj konstelaciji i tek odškrinutoj parlamentarnoj deblokadi promjene jednog od ustava, od samih ustavnih promjena važnije je stvoriti uvjete da su te promjene nezaustavljive. To je moguće postići *politikama prijateljstva* koje, skrivene u našem *tymosu*, u našoj želji za priznanjem, čekaju da se otvore „u ime neke *demokratije* koja dolazi“⁵ da probudi u građanima Bosne i Hercegovine ono zapretano, „zaboravljeno, potisnuto, nepriznato, odnosno nemišljeno“⁶ – to je onaj zaboravljeni govor koji sve naše razlike učitava kao trajajući zajednički identitet što sve uključuje: i simplifikaciju o Bosni i Hercegovini kao multikulturnom raj⁷ i nacionalističku egzekuciju Bosne i Hercegovine i sve druge memorije smještene između tih ekstremnih pozicija. No, budući da je prijateljstvo skriveno, ono se mora *raz-otkriti* uz pomoć novog, kohezivnog angažmana međunarodne zajednice. Taj angažman suštinski izostaje zato što međunarodna zajednica sebe isključuje iz zone bosanskohercegovačkog konsenzusa, čime onemogućuje konsenzus, jer je politika međunarodne zajednice u BiH jedna od politika, pa njena *ekskluzija* ne razvija već destruiira mogućnost konsenzusa, kao što bi destrukciju konsenzusa predstavljala i *inkluzija* međunarodne zajednice u politiku bosanskohercegovačkog konsenzusa da međunarodna zajednica *nije* višegodišnji strukturalni dio bosanskohercegovačkog političkog poretka.

Ako je to već tako, ulazak međunarodne zajednice u zonu bosanskohercegovačkog konsenzusa, u ovom političkom momentu znači bezuvjetno davanje podrške reformi Federacije (ta podrška ne

⁴ Smisao izgradnje konsenzusa nije u stavu da se sa prvom eventualno dogovorenom fazom ustavnih promjena u FBiH završava ustavna rekonstitucija, već je konsenzus plodotvoran i podsticajan ako se konstituira kao rezultanta političkih sila koje u trenutku konsenzusa o *prvoj fazi* promjena *shvataju* da je taj konsenzus neproduktivan, suvišan i ništavan, ako nema druge, treće, n-te faze ustavnih promjena. Ako bi se uspostavilo takvo viđenje stvari, ustavne promjene, teorijski i djelatnopolitički, su moguće.

⁵ J. Derrida, *Politike prijateljstva*, Beograd 2001.

⁶ *Ibid.*

⁷ P. Valere Gagnon, *The Myth of Ethnic War. Serbia and Croatia in the 1990s*, Itaca and London, 2004.

izostaje) ali i stvaranje povoljnih političkih uvjeta za početak promjena u Ustavu Republike Srpske.

Pozivam stoga Vladu SAD-a kao najautoritativnijeg predstavnika međunarodne zajednice u BiH i kao ključnog kreatora Mirovnog ugovora za Bosnu i Hercegovinu da na isti način na koji je to uradio ambasador Moon, novi ambasador SAD-a u BiH, okupi multietničku ekspertsku grupu građana iz Republike Srpske kako bi započela ustavna transformacija tog, imenom i sadržajem monoetničkog entiteta, čija jednostavna unutrašnja struktura čini suviše složenom Bosnu i Hercegovinu. Bez takvog angažmana međunarodne zajednice predvođene SAD-om, ustavne promjene u FBiH koje će život u tom entitetu, nadati se, učiniti podnošljivijim, politički artikuliranijim i socijalno i etnokulturno pravednijim, neće biti dovoljne za potpuno izvlačenje zemlje iz gliba neuspjeha i nepovjerenja.

Ne postoji nijedan razlog da se ta aktivnost ne započne kao što ne postoji ni jedan razlog da preporuke ekspertne grupe ne počnu svoj intenzivni život u parlamentarnim klupama federalnog parlamenta. A kada jednog dana usvojimo novi Ustav Federacije u Bosni i Hercegovini ili za Federaciju Bosna i Hercegovina, to bi morao biti okidač promjena i u drugom entitetu, zato što sam uvjeren u ispravnost legitimnog i na moralu zasnovanog stava da je i Republika Srpska naša domovina. A domovinu valja urediti tako da smo svi jednaki. Ako nismo, onda to nije domovina, nego epohalna infantilna država pod međunarodnom upravom.

Od sada pa do vječnosti.